

نام خلیج فارس

در منابع بن النهرینی، منشور کوروش بزرگ،

کتبه تاریخش اول و نوشته‌های نویسندگان

یونان و روم باستان

(با استناد به متون اصلی)

دکتر بهزاد معینی سام

جعفر جعفری

سرشناسه	: معینی‌سام، بهزاد
عنوان و نام پدید آور	: نام خلیج فارس در منابع بین‌النهرینی، منشور کوروش بزرگ، کتیبه داریوش اول و نوشته‌های نویسندگان یونان و روم باستان (با استناد به متون اصلی)
مشخصات نشر	: تهران: نیک خرد، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	: ۱۲۸ ص: مصور
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۱۰۱-۴۸-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: خلیج فارس / جغرافیای تاریخی / خلیج فارس جغرافیای تاریخی / متون قدیمی تا قرن ۱۴ خلیج فارس / تاریخ / خلیج فارس / تاریخ / اسناد و مدارک
نویسنده	: جعفری، جعفر
رده‌بندی ده	: ۱۳۹۳۲۶۲۱۲۸۵۴
رده‌بندی	: ۹۵۵/۷۳
شماره کتاب شناسی اصلی	: ۳۵۳۵۴۰۰۱

انتشارات نیک خرد

*نام کتاب: نام خلیج فارس در منابع بین‌النهرینی، منشور کوروش بزرگ، کتیبه داریوش اول و نوشته‌های نویسندگان یونان و روم باستان (با استناد به متون اصلی)

*نویسنده: دکتر بهزاد معینی‌سام (کربکندی) - جعفر جعفری

*ناشر: نیک خرد

*ویراستار و طراح جلد: سید امیر رضا علوی

*چاپ اول: ۱۳۹۳

*شمارگان: ۵۰۰

*قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

*مرکز پخش: ۰۹۱۳۳۸۸۳۰۴۹ - ۰۲۱)۳۳۳۱۲۰۷۱

فهرست مطالب

۷.....	یاجه
۱۲.....	خلیج فارس در منشور سومری
۲۳.....	خلیج فارس در منبع اکاد و بابلی کهن
۳۸.....	خلیج فارس در منابع سری
۴۸.....	خلیج فارس در منابع آشوری
۵۱.....	خلیج فارس در منشور کوروش بزرگ و به داریوش بزرگ
۵۹.....	خلیج فارس در نوشته‌های نویسندگان یونان و روم باستان
۶۱.....	هومر
۶۲.....	هزیود، آرخیلوخوس، انکسیمندر
۶۴.....	هکاتئوس میلیتی
۶۵.....	آشیلوس
۶۶.....	هرودوت
۶۹.....	کتزیاس
۷۰.....	توسیدید، گزنفون
.....	ارستوفانس، آپولونیوس رودیوس
.....	آریستوبولوس، نارخوس، آندروستنس تاسوسی
۷۳.....	اونسیکریتوس، اراتوستنس کورنی
۷۶.....	پولی بیوس
۷۷.....	استرابو
۸۲.....	ایزدور خاراکسی
۸۳.....	دیودور سیسیلی

۸۴.....	لیوی
۸۴.....	پلینی (گایوس پلینیوس یکوندوس)
۸۸.....	فلاویوس جوزفوس
۸۹.....	کوینتوس کورتیوس روفوس
۹۰.....	بلوتارک
۹۱.....	تاکیتوس (گایوس کورنلیوس تاکیتوس)
۹۳.....	آریان (فلاویوس آریانوس)
۹۵.....	یون بطلمیوس
۹۶.....	آپیان
۹۷.....	پلینیوس
۹۸.....	استفان بیزانتس
۹۹.....	نتیجه گیر
۱۰۲.....	نقشه ها
۱۰۹.....	کتابنامه

"موضوع خلیج فارس برای ما نه تنها ملی،

بلکه سیاسی و اعتقادی هم هست"

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

دبیابچه

در جغرافیا و نقشه شناسی، جاینام یا توپونیم به بررسی نام یک مکان، علف، شکاری از بخش‌های سطح زمین می‌پردازد و مطالعه علمی مکان‌ها، سرچشمه و معنی آنها را هم در برمی‌گیرد. نامگذاری هر کار یا مکانی به گذشته و پیشینه آن برمی‌گردد؛ یک جاینام می‌تواند از نام یک قوم یا قبیله‌ای هم گرفته شده باشد و حتی در گذر مهاجرت مردم، نام مکان باستانی خود را بر جایگاهی نو گذاشته باشند. خلیج فارس از جمله جاینام‌هایی است که امروزه بحث‌هایی را در پی داشته است؛ ما برآنیم تا آنجا که منابع قابل دسترس به ما اجازه می‌دهد منابع بین‌النهرینی

۱ - نشریه نیویورک نایمز (سپتامبر، ۲۱، ۱۹۸۷) پیشنهاد کرده که برای اجتناب از تنش بین دو طرف باید خلیج فارس را به نام "خلیج سومر" از نو نامگذاری کرد. مانگ‌به که اسناد تاریخی نشان می‌دهد با مهاجرت گسترده اقوام ایرانی از هزاره پنجم تا هفتم قبل از میلاد، (مهاجرت اقوام هندواروپایی و آریایی از پونت و کاسپی به جاهای دیگر) شماری مکان‌ها را که اوکراین تا مرزهای چین و خلیج فارس نامی ایرانی به خود گرفت. این دلیل منطقی است که تا کنون با ادعای غیر مستند یک گروه خاص، نام چندین هزار ساله یک مکان را تغییر داد. همانگونه که در این پژوهش خواهیم دید این دریا هیچگاه به نام خلیج سومر یا قوم دیگری منتسب نبوده است و نخست در کتب جغرافیای استرابو (نیمه دوم سده اول پیش از میلاد) و دیگر نویسندگان تنها با عنوان "دریای پارس و خلیج فارس" آمده است.

Willaim W.Hallo. 2010. The World's Oldest Literature, Studies in Sumerian Belles-Lettres. Culture and History of the Ancient Near East. Vol 35. Brill. Leiden and Boston. 661

سومری، اکدی، بابلی کهن، آشوری، بابلی نو، را که با این دریا یا خلیج در ارتباط بوده‌اند و در متون‌شان به این ناحیه اشاره داشته‌اند، بررسی نماییم تا ببینیم تمدن‌های بین‌النهرین باستان در مکاتبات خود خلیج فارس را با چه نامی می‌خواندند.

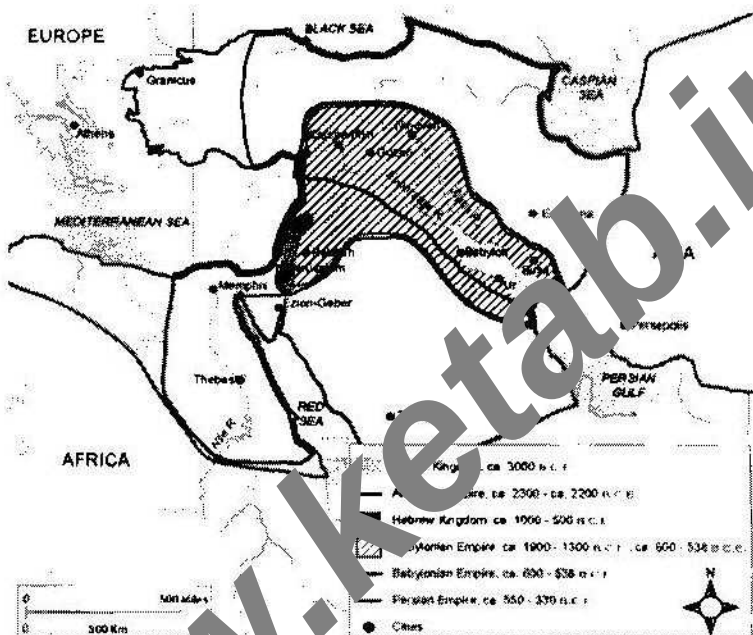
پس از تمدن‌های بین‌النهرینی باستان، به منشور کوروش بزرگ و کتیبه داریوش بزرگ و در آخر به متون اصلی نوشته‌های یونانی و رومی می‌پردازیم تا نام خلیج فارس را در سده‌های بعدی خود در باستان‌ریایی نماییم. از آنجا که موضوع ما، بررسی نام خلیج فارس در منابع دولت‌های بین‌النهرینی و نویسندگان باستان‌شناسی است، نیاز است نگاهی گذرا به اهمیت سوق‌الجیشی این ناحیه برای دولت‌های بین‌النهرین باستان داشته باشیم:

سرزمین بین‌النهرین در منطقه‌ای واقع است که به آن خاور نزدیک گویند. این منطقه را پنج ناحیه آب‌دریای مدیترانه، دریای سیاه، دریای کاسپین، خلیج فارس و دریای سرخ در بر گرفته است.^۱ از هزاره سوم پ.م، یا کمی پیشتر، ناحیه‌ای جلّه و فرات در بین‌النهرین شاهد خیزش دولت‌های سومریان، میان‌بابلیان و آشوریان و کلدانیان است.^۲ در نقشه زیر، جایگاه تمدن‌های بزرگ

1 . Charles Keith Maisels, 1993. The Near East Archaeology in the Cradle of Civilization. Published by Routledge, London & New York. 48

2 . Erick Cline. 2007. The Ancient World Civilization of the Near East and Southwest Asia. Vol 4. Sharpe Reference an Imprint of M.E Sharp Inc. Malasia. 14

بین‌النهرینی و شهرهای آن که با خلیج فارس پیوستگی داشتند، به تصویر کشیده شده است.

همانگونه که از تصویر بالا آشکار است، خلیج فارس مساحت اصلی تجارت و شاهراه ارتباطی تمدن‌هایی بوده که با آن ارتباط داشتند و این خلیج در رشد و تکوین این شاهنشاهی‌ها نقش داشته است. در باستان، خلیج فارس، چهار ناحیه جنوب ایران از اروند تا تنگ هرمز؛ بین‌النهرین در اقصای نقاط جنوب؛ شمال شرق شبه جزیره

و کویت و بحرین؛ و جنوب شرق شبه جزیره و امارات و عمان را در بر می‌گرفته است.^۱ در مورد اهمیت خلیج فارس برای دولت‌های بین‌النهرین باستان می‌توان گفت که تمدن‌های بین‌النهرین از طریق این دریا با هند، دریای سرخ و نیل ارتباط داشتند و شهر اور از کهن‌ترین پایتخت‌های سومریان و اکدی‌ان، نزدیک خلیج فارس بود و در کتیبه‌ها بارها از کشتی‌های آن سخن به میان آمده است. کشتی‌ها، ماهیها در سفر به هند بودند تا به وسیله فارس بازگردند. برای نمونه، زبو^۲ یا گاو کوهان‌دار اغلب در سبیل بر جسد های بین‌النهرینی آمده است که حیوان بومی هند بوده است.^۳ دریا از بین‌النهرین و جنوب غرب ایران (شوش) شامل مواد خام و مواد معدنی و منسوجات با قایق از راه خلیج فارس انجام می‌شده و تجارت مسیر خشکی انتخاب می‌شده است.^۴ کالاهای کشاورزی و دامی منبع تجارت در بین‌النهرین بوده و بابل و آشور شاهراه مبادی تجاری به غرب مدیترانه، صحرای عربستان، شمال آشور، شمال سیل کوههای زاگرس، شرق عیلام و جنوب شرق از راه خلیج فارس آمده است؛^۵ برای

1 . Laverne G. Potter, 2009. The Persian Gulf in History. Published by Palgrave Macmillan, UK. 27

2 . Zohar

3 . Georges Perrot. 1884. A History of Art in Chaldea and Assyria. www.forgottenbooks.org. 373

4 . Charles Gates. 2011. Ancient Cities. Archaeology of Urban life in the Ancient Near East and Egypt, Greece and Rome. published by Routledge. London & New York. 76

5 . John Boardman & I.E.S. Edwards. 2008. The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East from the Eighth to the Sixth Centuries. B.c. Vol III. 2. Cambridge University Press. London. 20. 214

نمونه آشوریان از این دریا صدف و مروارید برای زیورآلاتشان صید می‌کردند.^۱ خود آشور شاهراه تجاری بین بابل و خلیج فارس بوده است.^۲ بیشتر تمدن‌های بین‌النهرینی یک شاهنشاهی گسترده از خلیج فارس تا دریای مدیترانه تشکیل دادند.^۳ و در زمینه نظامی هم خلیج فارس نقش استراتژیک داشته و می‌بینیم که تاخت‌و‌تاز با قایق‌های فینیقی نیروهایش را از راه خلیج فارس انتقال می‌دهد.^۴

پس از زوال تمدن‌های بین‌النهرینی و روی کار آمدن پارسیان و سکونت و نزدیکی آنان با خلیج فارس، پارسیان توانستند اولین دولت جهانی را تشکیل دهند.^۵ از هند تا مصر گسترده‌ی داشت؛ در نتیجه دولت‌های متعددی در زمان خود تحت لوای امپراتوری‌شان در آوردند.^۶ سه دولت بزرگ باستانی ایران (هخامنشی، اشکانی و ساسانی)، مابین و دولت نیرومند یونان و روم بوده‌اند. نویسندگان یونانی و رومی که هم‌زمان و در ارتباط با آنان بودند، بیشترین کتب باستانی را در مورد تاریخ و جغرافیای منطقه به خود اختصاص دادند. چرا که

1. Georges Perrot. 1884. A History of Art in Chaldea and Assyria.

2. The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East from the Eighth to the Sixth Centuries. B.c. 214

3. Mehmet-Ali Ataç. 2005. The Mythology of Kingship in Neo-Assyrian Art. Cambridge University Press. Cambridge, New York. 50

4. The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East from the Eighth to the Sixth Centuries. B.c. Vol III. Part 2. 113

5. Roman Girshman, 1978. Iran from the Earliest Times to the Islamic Conquest. Penguin Books. England. 126

این منطقه نقش کلیدی برای دولت پارس داشته است و تا به امروز هم خلیج فارس به سان خط مرزی خاور میانه شناخته می‌شود.^۱

خلیج فارس در منابع سومری

سومریان از نخستین تمدن‌های جهان بودند که در جنوب بین‌النهرین پا گرفتند.^۲

1. The Persian Gulf in History, 1

2. The Ancient World Civilization of the Near East and Southwest Asia. Vol 4. 98

سومریان احتمالاً از بیرون به بین‌النهرین آمدند^۱ و تاریخ اولین سکونتگاه‌ها به پیش از ۵ هزار سال پیش از میلاد می‌رسد. تاریخ سومر به سه دوره تقسیم می‌شود: در دوره نخست دودمانی، حدود ۲۹۰۰ پ.م، حاکمان محلی سعی در تحت سلطه در آوردن همسایگان خود داشتند و کیش، جایگاه نخستین شاهان سومر بوده است. اتنا^۲ فرمانروای کیش نخستین شاهی بود که حوالی ۲۸۰۰ پ.م، دولت شهرهای سومری را یکپارچه کرد. در دوره سوم، حدود ۲۳۳۴ پ.م، سارگون آکدی، شاه کیش شد و سپس پایتخت را به آکد برد، اما در حوالی ۲۱۰۰ پ.م، با ضعف امپراتوری، گوین^۳ اتنا تاختند و شهر لاگاش از اهمیت برخوردار شد. در دوره بعدی، یا سومین دودمان از اور، اوتوخال توانست گوتیان را شکست دهد و بر سومر فرمانروا

۱. شماری بر این باورند که سومریان از مردمان تپه‌بروند به هزاره ششم پ.م، به بین‌النهرین آمدند. شماری دیگر گویند که آنان بومی نبودند و در خاور چهارم، از شرق و احتمالاً از هند به خاور نزدیک آمدند و جایگزین فرهنگ غنجد گشتند؛ به عنوان مثالشان با زبان‌های بین‌النهرینی تفاوت دارد و نام شهرهای اور، اریدو، و اوروک سومری نیست. شماری دیگر گویند که زبان سومری با دراویدی هندی که خودش با عیلامی مرتبط است، هم‌خانواده نیست. با توجه به اینکه در متون، سومر را سرزمین صورت سیاهان خوانده‌اند، پس احتمالاً در دست‌نوشته‌هایش و کوروش بزرگ در منشورش، به سرسیاهان اشاره می‌کنند و همچنین مشاهده سپاه جاویدان در تخت جمشید که سفید روی هستند، اما سپاه جاویدان در متون شوش، سپاه چهره نقش شده‌اند؛ آیا می‌توان احتمال داد آنان همراه با عیلامیان مهاجر آفریقایی بوده و یا اینکه با ساکنان نخستین هند ارتباط داشته باشند، که این موضوع نیاز به پژوهش جداگانه‌ای دارد.

Nardo, Don. 2007. *The Greenhaven Encyclopedia of Ancient Mesopotamia*. Christine Nasso, Publisher. Greenhaven Press, New York. 275
2. Etana